

академічної доброчесності та готовності до роботи в умовах масштабних інфраструктурних і безпекових викликів. Реалізація цих методичних рекомендацій у практичній діяльності ЗЗСО сприятиме створенню безпечного, стимульовального освітнього середовища, спрямованого на всебічний розвиток та життєве самоздійснення обдарованої молоді України.

Отже, формування суб'єктності обдарованого учня в умовах сучасного освітнього простору України є ключовим завданням, що дозволяє реалізувати потенціал кожної особистості та підготувати її до активного, відповідального життя в суспільстві. Перехід до особистісно-цілісної моделі обдарованості, упровадження гнучких індивідуальних освітніх траєкторій та застосування технологій фасилітації, тьюторства і коучингу створюють умови для подолання особистісної безпорадності та розвитку лідерських якостей здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Демченко О.П., Ковальова О.А. Обдарована особистість в інклюзивному освітньому просторі : український і європейський контекст, 2025. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2026).
2. Методичні засади реалізації особистісного потенціалу обдарованих учнів наукових ліцеїв : методичний посібник / К. А.Андросович, Л. І. Ткаченко, М. М. Міленіна. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. 140 с.
3. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти : методичний посібник / К. А. Андросович, Г. В. Ільїна, Л. І. Ткаченко, І. О. Якимова. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 138 с.

Аліна КОВАЛЬ,

*завідувач ресурсного центру підтримки
інклюзивної освіти Донецького ОблІППО*

Галина СКВОРЦОВА,

*методист ресурсного центру підтримки
інклюзивної освіти Донецького ОблІППО*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Сучасна українська освіта переживає період глибоких змін. Сьогодні якість школи визначається не лише рівнем навчальних досягнень учнів, а й здатністю закладу освіти створити простір підтримки, безпеки та розвитку для кожної дитини. Саме тому інклюзивне навчання стає не окремим напрямом роботи, а показником професійної зрілості педагогічного колективу.

Дитиноцентризм більше не є лише красивою декларацією. Це щоденна практика, у якій педагог навчається бачити за оцінками – особистість, за труднощами – потенціал, а за поведінкою – потребу в підтримці. Інклюзія – це не про «особливих дітей» у звичайному класі. Це про школу, яка вміє бути гнучкою та відкритою до різноманіття.

Навчаючись разом, діти не лише здобувають знання. Вони вчаться співпрацювати, приймати відмінності, підтримувати один одного та жити в суспільстві, де кожна людина має право бути почутою. І саме педагог стає тією людиною, яка допомагає перетворити клас із простого навчального приміщення на спільноту взаємної поваги.

Нормативний фундамент: професійна впевненість педагога. Ефективна організація інклюзивного навчання неможлива без розуміння сучасної нормативної бази. Для педагога законодавство – це не формальність, а професійна опора, яка допомагає вибудовувати систему підтримки дитини.

Сьогодні правову основу інклюзивного навчання становлять:

- Закон України «Про освіту», який гарантує право кожної дитини на доступ до якісної освіти без дискримінації;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Постанова Кабінету Міністрів України № 129 від 05.02.2026 «Про внесення змін до Порядку

організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», яка визначає п'ять рівнів підтримки в освітньому процесі;

- Наказ МОН України № 787 від 29.05.2025 «Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»;
- державні стандарти освіти та методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання.

Сучасна система підтримки дозволяє педагогові точніше визначати освітні потреби учня та обирати необхідний рівень допомоги – від окремих адаптацій до модифікації змісту навчання. Педагогу варто пам'ятати: інклюзивне навчання – це не лише про документи чи виконання вимог. Насамперед це про створення умов, у яких дитина не відчуває себе «зайвою» або «не такою».

Учитель у сучасному інклюзивному класі. У сучасному інклюзивному класі роль учителя значно ширша, ніж традиційне викладання навчального матеріалу. Педагог стає координатором взаємодії, організатором підтримки та людиною, яка задає атмосферу всьому класу.

Саме вчитель:

- помічає сильні сторони дитини;
- допомагає їй відчувати успіх;
- організовує безпечне освітнє середовище;
- координує взаємодію з асистентом учителя, фахівцями та батьками;
- формує в класі культуру прийняття.

Щоденна робота в інклюзивному класі вимагає гнучкості, терпіння та готовності швидко реагувати на різні освітні ситуації. Іноді найбільшим досягненням уроку стає не виконана вправа, а те, що дитина змогла включитися в роботу класу, взаємодіяти з однолітками чи впоратися з емоціями. Педагогу важливо навчитися бачити навіть маленький прогрес, адже саме з таких кроків починаються великі зміни.

Організація уроку: мистецтво бачити потреби кожного. Урок в інклюзивному класі – це не окремий формат заняття, а сучасний підхід до організації навчання, у якому враховуються можливості всіх учнів. Основою такої роботи є диференційоване викладання – уміння змінювати методи, темп, обсяг та форму подачі матеріалу відповідно до потреб дітей.

Практичні рішення для педагога.

Методика «Еквалайзер». Педагог поступово регулює складність завдань: від простого до складного, від конкретного до абстрактного. Це дозволяє кожному учневі працювати у власному темпі та переживати ситуацію успіху.

«Скафолдинг» – підтримувальні опори. Схеми, алгоритми, візуальні підказки, картки та покрокові інструкції допомагають дитині діяти впевненіше. Важливо поступово зменшувати підтримку, розвиваючи самостійність учня.

Гнучке групування. Робота в парах або змішаних групах сприяє соціалізації дітей та формує культуру взаємодопомоги.

Практична порада: найважливішу інформацію доцільно подавати на початку уроку, коли концентрація уваги учнів є найвищою. Великі завдання варто ділити на невеликі послідовні етапи.

Тандем «Учитель – асистент учителя»: партнерство, що працює на результат. Ефективна інклюзія неможлива без командної роботи. Асистент учителя – це не «помічник для однієї дитини», а повноцінний учасник освітнього процесу [3]. Справжнє партнерство в закладі освіти будується на: спільному плануванні уроків, узгодженні ролей, постійній комунікації та спільному аналізі труднощів і досягнень учня.

Поки вчитель працює з класом, асистент може допомагати дитині орієнтуватися в завданні, використовувати адаптовані матеріали або підтримати емоційний стан учня. Із практики роботи відомо: найбільш успішними є ті класи, де вчитель і асистент діють як команда, а не як окремі виконавці різних функцій.

Співпраця з батьками: партнерство заради дитини. Батьки – не сторонні спостерігачі освітнього процесу. Вони є рівноправними членами Команди психолого-педагогічного супроводу та найкраще знають особливості своєї дитини [3]. Ефективна взаємодія з родиною допомагає:

- краще розуміти потреби учня;
- узгоджувати підходи до підтримки;
- формувати реалістичні цілі розвитку;

- забезпечувати послідовність вимог вдома та в школі.

Важливо, щоб комунікація між школою та батьками будувалася не лише навколо труднощів. Навіть невеликий успіх дитини заслуговує бути поміченим. Практика показує: коли батьки та педагоги стають партнерами, дитина швидко адаптується до освітнього середовища та відчуває себе впевненіше.

Освітній простір, який підтримує. Безпечне та зрозуміле середовище має величезний вплив на емоційний стан і навчальну активність дитини. Принципи універсального дизайну допомагають зробити клас доступним для всіх учнів:

- чітке зонування простору;
- доступне розміщення матеріалів;
- візуальні підказки;
- мінімізація зайвих подразників;
- наявність місця для емоційного розвантаження.

Особливого значення набуває ресурсна кімната – простір, де дитина може відновити емоційну рівновагу, отримати підтримку фахівців або тимчасово знизити сенсорне навантаження. Простір має «говорити» дитині: «Тут тебе приймають. Тут тобі допоможуть. Тут ти можеш помилитися і пробувати знову».

Адаптації та модифікації: коли бар'єри перетворюються на можливості. Одним із найважливіших професійних умінь педагога є здатність зробити навчання доступним.

Адаптація – це про зміну способу навчання. При адаптації змінюються методи або форма подачі матеріалу, але не сам зміст програми.

Наприклад:

- використання більшого шрифту;
- аудіосупровід;
- скорочені інструкції;
- додатковий час для виконання завдань.

Для учнів із дислексією використовуємо тексти з візуальними опорами, аудіокниги, короткі речення, виділення ключових слів. Для учнів із РАС актуальним є візуальний розклад, чітка структура уроку, передбачуваність діяльності, зона тиші. Для учнів із СДУГ доцільно застосовувати поділ завдань на короткі етапи, рухові паузи, мінімізація факторів, що відволікають, чіткі та короткі інструкції.

Модифікація – змінюємо зміст або очікувані результати навчання. Модифікація застосовується тоді, коли учень не може опанувати програму на рівні класу навіть за умов адаптації. У такому разі педагог: спрощує зміст, зменшує обсяг матеріалу, змінює складність завдань, визначає індивідуальні очікувані результати, які відрізняються від загальних вимог програми.

Наприклад:

- учень виконує лише частину вправ;
- замість написання твору складає короткі речення;
- замість повного переказу відповідає на запитання;
- опановує базові математичні дії без складних задач;
- вивчає ключові поняття теми, а не весь обсяг матеріалу.

Адаптацію чи модифікацію з кожного навчального предмета здійснює вчитель, який викладає цей предмет, упродовж навчального року. Такі зміни мають бути практичними, доцільними та спрямованими на забезпечення доступності освітнього процесу для дитини.

Інформацію про адаптацію або модифікацію змісту навчального предмета, очікувані результати навчання, особливості проведення оцінювання оформляють згідно з додатком 4 Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти [2]. Цей документ є складовою роботи команди психолого-педагогічного супроводу, додається до протоколу підсумкового засідання команди супроводу та деталізує, як саме дитина опановувала кожен предмет.

Додаток оформлюється у вигляді таблиці з такими графами:

- Навчальний предмет (інтегрований курс): вказується назва предмета згідно з навчальним планом класу або індивідуальним навчальним планом учня.
- Адаптація / модифікація: педагог зазначає, який саме підхід застосовувався до цього предмета. Для учнів 2–5 рівнів підтримки може застосовуватися як адаптація, так і модифікація (за потреби). Для учнів 1 рівня підтримки зазвичай передбачена лише адаптація методів і матеріалів.
- Очікувані результати навчання (з урахуванням модифікації): якщо обрано адаптацію, результати

відповідають загальній навчальній програмі; якщо обрано модифікацію, тут прописуються конкретні знання та вміння, які реально може опанувати учень, зважаючи на спрощення програми.

- Особливості проведення оцінювання: тут вказуються конкретні умови, які створювалися для перевірки знань учня. Пам'ятаємо! Оцінювання – це підтримка, а не покарання. Сучасне оцінювання в інклюзивному класі має бути не каральним, а підтримувальним та мотивувальним. Особливу увагу варто приділяти: особистому прогресу дитини, досягненню цілей індивідуальної програми розвитку (ІПР), формульованому оцінюванню, підтримуваному зворотному зв'язку. Учень може демонструвати свої знання по-різному: усно, через практичну діяльність, за допомогою малюнка, у форматі тесту чи презентації.

Можливі особливості оцінювання: організаційні (збільшення часу на виконання роботи, проведення оцінювання частинами, перерви під час виконання завдань); методичні (спрощення інструкцій, використання наочності, усне пояснення завдання, читання завдання педагогом); формат оцінювання (усне опитування, тестові завдання, практична демонстрація, робота за картками, виконання завдання з вибором відповіді); технічна підтримка (використання друкованих матеріалів збільшеним шрифтом, використання комунікаторів, використання карток PECS, використання допоміжних засобів).

- Прізвище, ім'я педагога: дані вчителя, який викладає предмет і відповідає за реалізацію ІПР у цій частині.

Важливі організаційні моменти! Інформація заповнюється протягом навчального року та остаточно оформлюється для підсумкового засідання команди супроводу. Усі заходи, зазначені в Додатку 4, повинні відповідати тим, що були раніше закладені в Індивідуальну програму розвитку учня. Додаток заповнюється для кожного учня, незалежно від рівня підтримки, якщо були передбачені адаптації чи модифікації.

Педагогу варто пам'ятати: інклюзія не означає «однаковість» для всіх. Вона означає справедливість у створенні умов для розвитку кожної дитини.

Емоційна стійкість педагога: ресурс, без якого неможлива підтримка інших. Робота в інклюзивному класі потребує значних емоційних ресурсів. Педагог щодня взаємодіє із значною кількістю викликів: поведінковими труднощами, високим рівнем відповідальності, необхідністю постійного адаптування освітнього процесу. Саме тому турбота про власний емоційний стан – не прояв слабкості, а професійна необхідність. Педагогу важливо:

- не залишатися наодинці з труднощами;
- звертатися за підтримкою до Команди супроводу;
- помічати власні професійні успіхи;
- дозволяти собі відпочинок;
- зберегти баланс між роботою та особистим життям.

Іноді вчителю також потрібні слова підтримки. Адже інклюзія – це шлях, на якому зростають не лише діти, а й дорослі.

Практичний інструментарій. Чекліст «Чи готовий мій урок для кожного?»

- ☐ Чи визначено головні ідеї теми?
- ☐ Чи підготовлено візуальну підтримку?
- ☐ Чи передбачено різні рівні складності завдань?
- ☐ Чи узгоджено роль асистента вчителя?
- ☐ Чи передбачено альтернативні способи відповіді?
- ☐ Чи є можливість для рухової паузи або емоційного розвантаження?

Пам'ятка педагогу при труднощах поведінки.

- Правило 5 секунд. Після інструкції дайте дитині час на обробку інформації.
- Вибір без вибору. Запропонуйте два прийнятні варіанти дії.
- Позитивне підкріплення. Помічайте навіть невеликі успіхи.
- Спокійна реакція. Емоційна стабільність педагога допомагає стабілізувати дитину.

Інклюзивна освіта – це не тимчасова освітня тенденція, а нова культура взаємодії, у центрі якої – людина та її гідність. Справжня інклюзія починається не з документів, а з готовності бачити в кожній дитині особистість, здатну навчатися, розвиватися та бути частиною спільноти.

Школа, у якій є місце для кожного, формує суспільство без бар'єрів – суспільство, де різноманіття

не лякає, а збагачує. І кожен педагог, який щодня створює простір підтримки для дітей, уже сьогодні змінює майбутнє країни.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 29.05.2026).
2. Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 05.02.2026 № 129. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-2026-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2026).
3. Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2025 № 787. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-prymirnoho-polozhennia-pro-komandu-psykholoho-pedahohichnoho-suprovodu-dytyny-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-v-zakladi-zahalnoi-serednoi-ta-doshkilnoi-osvity> (дата звернення: 29.05.2026).

Олена ЗОЛОТАР,

*завідувач відділу національного виховання,
позашкільної та громадянсько-історичної освіти
Донецького ОблІППО*

Андрій ДУБЯГА, Людмила РИБАЛКА,

*методисти відділу національного виховання,
позашкільної та громадянсько-історичної освіти
Донецького ОблІППО*

АРХІТЕКТУРА ВИХОВАННЯ ДОНЕЧЧИНИ

Виховна система закладів освіти продемонструвала свою стійкість та ефективність в умовах криз, що були спричинені пандемією COVID-19 та повномасштабною агресією проти нашої держави. Завдяки швидкому реагуванню на виклики, злагодженій роботі на всіх рівнях і гнучкості виховна система продовжує успішно виконувати покладені на неї завдання. Водночас кожен навчальний рік має свої особливості й виклики, до яких мають бути готовими заклади освіти області. Відповідно постає необхідність окреслити ключові виховні кластери щодо організації та здійснення виховної роботи у 2026/2027 навчальному році.

Кластер 1. «Ідентичність». Формування української національної та громадянської ідентичності є провідним завданням виховання. Фактично всі складові національно-патріотичного виховання спрямовані на формування означених ідентичностей. Цей напрям роботи актуалізовано на державному рівні, і в умовах сьогодення він є надзвичайно важливим. Проте під час організації виховного процесу доцільно розділяти національну та громадянську ідентичності й здійснювати їх формування окремими блоками. Національна ідентичність передбачає безумовне усвідомлення себе частиною української нації, її історії, культури. Відповідно необхідно будувати виховний процес, спираючись на історико-культурні аспекти.

Значний потенціал для формування національної ідентичності має нематеріальна культурна спадщина як національного, так і регіонального рівнів. Імплементация елементів нематеріальної культурної спадщини в освітній процес має реалізовуватись і як концепт наскрізного виховання, і як окремі проекти. Зазначимо, що проекти можуть бути як дослідницькими, так і культурно-масовими. У першому випадку учнів необхідно активно долучати до вивчення певного елементу нематеріальної культурної спадщини, формувати цінності щодо його збереження та відтворення. Це має значний вплив на становлення ідентичності, адже дозволяє молодому поколінню вивчити особливості розвитку української культури, зрозуміти її глибину та самобутність, усвідомити причетність і відповідальність за її збереження, подолати комплекс меншовартості, який активно насаджує агресор, зокрема й щодо української культури, котру називають «сільською», «хуторянською», «споляченою» тощо. Така дослідницька діяльність формує почуття гордості щодо української культури, а розуміння причетності до неї створює умови для формування української національної